

Maria CABRÉ DURAN
Universitat de Girona
Maria.cabre@udg.edu
ORCID: 0000-0003-1524-7906

EL DE MYSTERIO CYMBALORUM ECCLESIAE
D'ARNAU DE VILANOVA: UN STATUS QUAESTIONIS*

*The De mysterio cymbalorum Ecclesiae
of Arnau de Vilanova: An Status Quaestionis*

Resum: L'article ofereix una descripció del tractat arnaldià *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, una obra espiritual que Arnau de Vilanova va escriure l'any 1301, i de la seva tradició textual. En la primera part es presenta de forma introductòria aquesta obra en el context de la polèmica escatològica que Arnau va protagonitzar entre els anys 1299 i 1305, sobretot en relació al seu tractat *De tempore adventus Antichristi*. En la segona part del text, s'hi exposen elements importants del contingut de l'obra, és a dir, la formulació de la tesi de l'arribada de l'Anticrist en un moment determinat de la història i les conseqüències pràctiques que aquest anuncí té per a tota la cristiandat. En la tercera part, s'hi exposen les vicissituds de composició de *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* i la llista dels testimonis manuscrits coneguts que la conserven, descrits codicològicament i amb les referències bibliogràfiques corresponents. Aquesta darrera part també presenta observacions rellevants per a reconstruir la tradició textual de l'obra de tal manera que, partint de l'estudi preliminar de Mn. Perarnau (*Arxiu de Textos Catalans Antics*, 7-8, 1988-1989), l'article esdevingui un pas previ i preparatori per a la seva futura edició crítica.

Mots clau: *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, escatologia, Anticrist, Arnau de Vilanova, manuscrits.

Abstract: The article presents a description of the treatise *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* and its textual tradition, a spiritual work that Arnau de Vilanova wrote in 1301. The first part outlines the work in an introductory way and in relation to the eschatological dispute in which Arnau took part between 1299 and 1305, especially from the publication of his treatise *De tempore adventus Antichristi*. The second part presents important elements of the content of the work, that is to say, the formulation of the thesis of the Antichrist's advent at a specific point of history and the practical consequences that this announcement implies for all Christendom. The third part is devoted to the details of the writing process of the work *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* and to the list of the known manuscripts that contain it, with their codicolological descriptions and the corresponding bibliographical references. This last part includes

* Aquest article ha sigut possible i s'inscriu en el projecte d'investigació PID2019-104308GB-I00, aprovat i finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

concluding observations particularly relevant for the reconstruction of the textual tradition of Arnau's work, in such a way that, on the basis of the preliminary study conducted by Mn. Perarnau (*Arxiu de Textos Catalans Antics*, 7-8, 1988-1989), the article can be considered as a preparatory study for its future critical edition.

Keywords: *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, eschatology, Antichrist, Arnau de Vilanova, manuscripts.

1. INTRODUCCIÓ A L'OBRA

L'obra espiritual *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* (o 'Tractat sobre el misteri de les campanes de l'Església') és un text doctrinal i de confrontació publicat l'estiu de l'any 1301 on Arnau de Vilanova va presentar de forma definitiva el seu pensament escatològic.¹ L'autor ja havia formulat i defensat la seva tesi escatològica en el tractat *De tempore adventus Antichristi* (o 'Tractat sobre el temps de la vinguda de l'Anticrist'),² publicat en diverses fases poc temps abans (1299-1300). Així, aquestes dues obres recullen les tesis escatològiques que Arnau de Vilanova va defensar durant els darrers anys del segle XIII (1297-1300) i els primers del XIV, fins el 1305, les quals tenen a veure amb la possibilitat i conveniència de conèixer quan serà l'arribada de l'Anticrist i, per tant, la fi del món. Ara bé, els dos tractats esmentats presenten diferències rellevants. En primer lloc, una diferència d'estil: en el *De mysterio cymbalorum*, que és l'obra que ens ocupa, Arnau va utilitzar un estil i un ton molt més acadèmics respecte al *De tempore adventus Antichristi*, els quals, almenys en aparença —és a dir, pel que fa a la forma— permeten identificar el seu autor com un teòleg més professional. En segon lloc, una diferència en l'estructura: mentre el *De tempore adventus Antichristi* es divideix en dues parts —la primera es titula *Tractatus de consumatione saeculi* i la segona és la resposta d'Arnau a les objeccions rebudes per part d'alguns teòlegs—, el text *De mysterio cymbalorum* constitueix una peça unitària i homogènia.

1. L'obra ha estat estudiada i transcrita a Josep PERARNAU I ESPELT, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* d'Arnau de Vilanova. En àpèndix el seu *Tractatus de tempore adventus Antichristi*», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 7-8 (1988-1989), 7-169. Aquest article és fonamental per presentar l'*status quaestionis* de l'obra; en ell, a més de publicar-ne la primera i única transcripció disponible, Mn. Perarnau n'introdueix i n'estudia el contingut. Per un estudi més exhaustiu de les obres espirituals arnaldianes i el lloc que ocupa el *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* entre elles, cf. Francesco SANTI, *Arnau de Vilanova: l'obra espiritual*, València, Diputació Provincial 1987; i Josep PERARNAU I ESPELT, «Problemes i criteris d'autenticitat d'obres espirituals atribuïdes a Arnau de Vilanova», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 13 [= Actes de la I Trobada internacional d'estudis sobre Arnau de Vilanova, 1] (1994), 25-103.

2. ARNALDUS DE VILLANOVA, *De tempore adventus Antichristi*, ed. a cura de Josep PERARNAU (Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia, 5), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya 2014. L'edició dels *Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia* és el projecte 9/5 del Corpus Philosophorum Medii Aevi de la Union Académique Internationale, editats per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Ateneu Universitari Sant Pacià.

A què responen aquests canvis formals? El cas és que, tal i com prova la segona part de l'obra, la tesi escatològica que Arnau havia presentat en el tractat *De tempore adventus Antichristi* va aixecar molta polsegura i fou causa de moltes polèmiques entre teòlegs, sobretot entre el mateix Arnau i els teòlegs parisencs, com els dominics Bernat de Puigcercós o Joan Vigorós. De fet, Mn. Perarnau descriu la publicació del petit tractat com «una bomba que provocà explosions múltiples i esglonades, tant en el temps com en l'extensió de tot l'Occident europeu».³ La severitat d'aquestes reaccions al *De tempore* es poden resumir indicant dos esdeveniments. El primer, l'inici d'un procés gairebé inquisitorial en contra d'Arnau instat pels mestres de la Facultat de Teologia de París, que tingué lloc davant del bisbe de la ciutat. El procés va concloure amb la presó per Arnau, que fou apel·lada pel papa Bonifaci VIII. En segon lloc, i després d'aquest procés, la inauguració d'una polèmica teològica de caire escatològic que durà més de deu anys, durant la qual diversos teòlegs europeus, com Guiu Terrena, es posicionaren entorn la doctrina arnaldiana sobre la fi del món.⁴ A aquestes reaccions cal afegir les advertències del papa Bonifaci VIII, que va titllar de 'temerària' la doctrina exposada al *De tempore adventus Antichristi* i va prohibir formalment al seu autor escriure res més sobre el mateix tema.⁵

Tanmateix, a pesar de l'amonestació del papa i dels fets de París, un any després de la publicació del *De tempore adventus Antichristi*, Arnau de Vilanova va reprendre la temàtica escatològica escomesa escrivint el *De mysterio cymbalorum*; ara bé, aquest cop, *sub alio estilo*. Cal notar que, al mateix temps, Arnau era anomenat, de manera inesperada, arquiatre, és a dir, metge pontifici. Així, després de les objeccions i atacs que havia rebut el *De tempore adventus Antichristi*, sembla ser que Arnau, en el *De mysterio cymbalorum*, va procurar buscar una formulació més acadèmica i menys polèmica de la mateixa tesi escatològica que ja havia presentat, és a dir, una exposició que fos més acceptable i adequada a l'estil dels tractats teològics de l'època. Aquesta reformulació, que és essencialment formal, va passar, gairebé de forma inevitable, per un replantejament del contingut, ja que el nou tractat inclou una resposta als atacs rebuts per part dels teòlegs, una confrontació. Més avall veurem en quin sentit. A pesar d'aquesta normalització formal del missatge,⁶ cal notar que després de la publicació del *De mysterio cymbalorum* es va perpetuar la polèmica escatològica, especialment entre Arnau i els frares predicadors, sobre les qüestions escatològiques plantejades pel primer.

3. Cf. PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 9.

4. Per ampliar la disputa escatològica que va protagonitzar Arnau de Vilanova entre els anys 1297 i 1305, veure la monografia Jaume MENSA I VALLS, *Les raons d'un anuncí apocalíptic. La polèmica escatològica entre Arnau de Vilanova i els filòsofs i teòlegs professionals (1297-1305): ànalisi dels arguments i de les argumentacions*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya (Col·lectània Sant Pacià, 61), 1998.

5. Cf. PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 10.

6. Cf. PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 42-43.

Arnau va completar la seva obra escatològica poc després de publicar el *De mysterio cymbalorum*, amb el text *Philosophia catholica et divina* ('Filosofia catòlica i divina', 1302), on va proposar el mètode de preparació per a tot allò que pugui causar l'arribada del màxim Anticrist.⁷ Igualment, Arnau va reiterar el seu missatge escatològic i va respondre a les diverses crítiques i objeccions rebudes en diversos tractats i denúncies, com són la *Confessio Ilerdensis* (1303)⁸ i la *Confessio de Barcelona* (1305).⁹ Tanmateix, la polèmica i les acusacions sembla que van aturar-se amb el papat de Climent V, Bertran de Got, que fou un dels destinataris del *De mysterio cymbalorum* i coneixia bé la doctrina arnaldiana. Doncs bé, l'any 1305, Climent V va suspendre el judici sobre les obres teològiques d'Arnau i va determinar la reserva de les seves obres a la Santa Seu. Ara bé, l'any 1316, amb la mort de Climent V, es va publicar una sentència condemnatòria durant el papat de Joan XXII, que prohibia la tinença i la lectura de les obres arnaldianes sobre escatologia.¹⁰ La sentència també reprovava algunes proposicions de la doctrina escatològica, reformista i espiritual d'Arnau. Amb aquesta sentència es reobria o s'aviva la polèmica generada pels tractats escatològics *De tempore adventus Antichristi* i *De mysterio cymbalorum*. Tanmateix, a pesar de la prohibició papal, se sap que almenys a Barcelona es van seguir discutint les idees arnaldianes sobre la vinguda de l'Anticrist i la fi del món, que van seguir ben活ives de la mà, entre d'altres, d'un nebot de l'autor que les defensava des de Poblet, Pere de Vilanova, i de Ponç Carbonell, qui va escriure en aquest context en contra d'Arnau. La vigència d'aquest debat, és a dir, les polèmiques que giraren entorn del missatge escatològic d'Arnau, sobretot entre terciaris franciscans i beguins, va durar almenys fins a mitjans del segle XIV, ja que l'any 1347 encara se'n cremaven llibres.

7. Per a l'estudi i primera transcripció d'aquesta obra, cf. Josep PERARNAU I ESPELT, «L'*Ars catholicae philosophiae* (principia redacció de la *Philosophia catholica et divina*) d'Arnau de Vilanova. Edició i estudi del text. En apèndix, les dues lletres que accompanyaven les còpies destinades a Bonifaci VIII i al Col·legi Cardenalici i les requestes a Benet XI i al Cambrer Papal en Seu vacant», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 10 (1991), 7-223. Aquest text formaria part d'un primer cicle d'obres arnaldianes que marcarien una discussió pacífica però polèmica amb els teòlegs de la Universitat de París, el qual començaria amb el *De tempore adventus Antichristi*, seguiria amb el *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* i tancaria amb un tractat titulat *Apologia de versutiis et perversitatibus*. Cf. Josep PERARNAU I ESPELT, «L'*Apologia de versutiis atque peruersitatibus pseudoteologorum et religiosorum ad magistrum Jacobum Albi, canonigum Dignensem* d'Arnau de Vilanova. Edició i estudi; i transcripció del *Tractatus quidam in quo respondeatur objectionibus quae fiebant contra tractarum Arnaldi De adventu Antichristi*», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 20 (2001), 54-55.

8. Editada a Jaume MENSA I VALLS, «La *Confessio Ilerdensis de spurciis pseudoreligiosorum* d'Arnau de Vilanova. Presentació i edició», *Faventia*, 38 (2016), 63-84.

9. Editada a ARNAU DE VILANOVA, *Obres catalanes*, vol. I: *Escríts religiosos*, ed. a cura de Miquel BATLLORI, Barcelona, Editorial Barcino, 1947, 56.

10. Sobre aquesta sentència, cf. Jaume MENSA I VALLS, «Confrontació de les tesis condemnades en la sentència de Tarragona de 1316 amb les obres espirituals d'Arnau de Vilanova», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 30 (2011), 305-334; i Jaume MENSA I VALLS, «Arnau de Vilanova, la filosofia i la sentència condemnatòria de les seves obres (Tarragona, 1316)», *Enrabornar: an international journal of theoretical and practical reason*, 42 (2009), 21-46.

2. EL CONTINGUT

La tesi que Arnau de Vilanova defensa en el *De mysterio cymbalorum*, que ja va presentar en el *De tempore adventus Antichristi* i que desplegarà i proclamarà en tots els tractats publicats entre el 1297 i el 1305 —i que, per tant, marcarà la seva obra religiosa durant aquell període de temps— és la previsió de l'arribada de l'Anticrist i la fi del món en un període inferior als cent anys. Arnau anuncia, més concretament, l'adveniment públic i descarat del màxim Anticrist als volts dels anys 1376-1378 i la fi del món més o menys un segle més tard. Per tant, el tractat conté un missatge més aviat explícit sobre la necessitat general de preparar-se per tal de poder-s'hi resistir.¹¹

En el *De mysterio cymbalorum* aquesta tesi es presenta en dues direccions: per una banda, Arnau n'exposa el fonament doctrinal i, per l'altra, en determina les conseqüències pràctiques per a tota la cristiandat.

En primer lloc, pel que fa al suport teòric de la tesi, Arnau explica que el seu coneixement sobre la fi del món l'ha obtingut en les Sagrades Escriptures, les quals ha escrutat en deteniment —seguint el precepte evangèlic de Joan, *Scrutamini Scripturas*—,¹² car és un mètode que considera lícit per a fer teologia. Tanmateix, el tractat presenta menys citacions bíbliques que el *De tempore adventus Antichristi* i, en el marc de la normalització del text amb la teologia de l'època que hem esmentat, més referències a la patrística i a textos escolàstics. En tot cas, la previsió d'aquesta arribada i la seva precisió es basen en la interpretació arnaldiana, certament il·luminada per la gràcia de Déu, de les frases del llibre de Daniel, 8,14 (sobre la fi del món) i 12,11 (sobre l'Anticrist)¹³ i, amb tot, en la idea que és possible determinar l'arribada del final dels temps a partir de la revelació bíblica i la il·luminació divina.

Ara bé, a més de les visions i profecies de Daniel sobre l'Anticrist en la Bíblia, Arnau, al llarg del text, també presenta com a prova de les seves previsions el testimoniatge d'Agustí d'Hipona i, concretament, la seva doctrina sobre la possibilitat de conèixer la fi del món. Aquesta referència a un autor de la tradició cristiana respon al procés de normalització esmentat del text per part d'Arnau per tal de respondre als teòlegs parisenques que havien atacat les seves tesis. Així, a més de la Bíblia, Arnau presenta Agustí com el mestre predecessor del seu missatge i l'autoritat que reforça la seva tesi escatològica.

11. Per un estudi sobre el càlcul arnaldià de la vinguda de l'Anticrist, cf. Gian-Luca POTESTÀ, «L'anno dell'Anticristo. Il calcolo di Arnaldo di Villanova nella letteratura teologica e profetica del XIV secolo», *Rivista di storia del cristianesimo*, 2 (2007), 431-464.

12. Cf. PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 69, l. 259-260. Veure la nota a peu de pàgina.

13. Cf. *Ibidem*, 89-94, l. 673-684. «Exprimitur enim cum dicitur: "A tempore, cum ablatum fuerit iuge sacrificium [et posita] fuerit", id est, usque ad tempus quo ponetur, "abominatione in desolationem", scilicet populi fidelis, "dies mille ducenti nonaginta". Ex quibus verbis expresse patet quod in hoc numero ponit pro initio computationis tempus illud, in quo fuit ablatum iuge sacrificium» (*Ibidem*, 90, l. 696-701).

La base textual d'aquesta referència és l'obra *De civitate Dei*, on Agustí havia afirmat que «in ultimis annis mille ista res agitur, id est, sexto annorum miliario tamquam sexto die, cuius nunc spatia posteriora uoluuntur, secuturo deinde sabbato, quod non habet uesteram». ¹⁴ I així, en apuntar que ell vivia en el darrer mil·lenari o període de mil anys, Arnau interpreta que Agustí d'Hipona també havia fet recompte cronològic de l'arribada de la fi del món.¹⁵ Val a dir que els mateixos textos d'Agustí van ser emprats, en una interpretació oposada a l'arnaldiana, com una prova per a detractar i censurar les tesis escatològiques d'Arnau per part dels seus rivals, com fou el dominic Martin de Ateca.¹⁶

Observem també que el tractat inclou un tema que no presenta el *De tempore adventus Antichristi* i que recull la resposta d'Arnau als atacs rebuts per part dels teòlegs parisenques, a saber: l'affirmació de la possibilitat i conveniència de preveure i conèixer de manera vàlida en termes teològics els temps finals i, més concretament, el moment precís de l'arribada del màxim Anticrist;¹⁷ és a dir, Arnau accepta la possibilitat i llicitud de comptar els anys que falten fins a la fi del món. Aquesta qüestió, que esdevé un tema molt important en l'obra arnaldiana, implica, de retruc, que l'autor confronti i qüestiona la validesa de la teologia dels teòlegs que l'avien atacat;¹⁸ en altres paraules, apunta al sentit i a la tasca intel·lectual de la teologia en general. I en aquest context, Arnau indica tres trets que no poden formar part de la teologia cristiana vàlida ente-

14. AURELIUS AUGUSTINUS, *De civitate Dei*, XX, cap. VII, ed. a cura de B. DOMBART – A. KALB (Corpus Christianorum. Series Latina, 47-48), Turnholt, Brepols 1955, 710, 1. 57-60.

15. «Cum igitur asserat quod in sexto millenario durationis mundi cursus presentis seculi finietur et quod suo tempore volvabantur posteriora spatia millenarii sexti, palam asserebat vel asserit quod infra millenarium a suo tempore seculum presens terminaretur. Non est ergo verum quod ponebatur, scilicet quod nullus sanctorum est adhuc taliter usus revelationibus sacre Pagine pertinentibus ad ultima tempora seculi, quod sub certo numero annorum illa reponeret, cum Aquila doctorum expresse restrinxerit a tempore suo ad minus tempus quam sint mille anni. Ex predictis igitur patet quod non solum licet scrutari divinam Scripturam ad habendum per eam notitiam de ultimis temporibus seculi, sed etiam est possibile quod per eam habeatur eorum notitia sub determinata mensura partium temporis magni vel parvi» (PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 82, l. 525-537). També cf. *Ibidem*, 76, l. 408-413 i 88-89, l. 652-671. Per ampliar l'ús que fa Arnau de les frases d'Agustí, cf. les notes a peu de pàgina a PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 81-82.

16. Per un estudi de la interpretació que Arnau de Vilanova va fer de la doctrina escatològica d'Agustí d'Hipona en un altre de les seves obres, com és l'*Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca, praedicatorem*, cf. Jaume MENSA I VALLS, «La interpretació d'Arnau de Vilanova de l'escatologia d'Agustí d'Ipona en l'*Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca*», SVMMA. *Revista de cultures medievals*, 18 (2021), 39-59.

17. Cf. PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 71-82, l. 307-537; sobre la convicció de la utilitat i necessitat de conèixer amb antelació aquest adventiment, cf. *Ibidem* 83, l. 539 - 87, l. 642.

18. Mn. Perarnau, en parlar del *De mysterio cymbalorum*, afirma que és evident que en aquesta obra «l'autor segueix respirant per les ferides provovades per la confrontació parisenca», de tal manera que, continua l'autor, l'obra es limita «almenys bàsicament, a les polèmiques de París 1299-1300» (PERARNAU, «L'*Apologia de versutiis atque peruersitatibus...*», 35-36).

sa com a acte personal; en altres paraules, Arnau identifica i desqualifica tres elements o maneres de fer teologia que estan prohibits perquè són temeraris o erronis, a saber: 1) la investigació o recerca intel·lectual que prové de la curiositat humana, ja que aquesta no té cap valor cristià;¹⁹ cal veure que a la curiositat Arnau oposa la pertinença d'obrar i fer recerca a partir de la caritat, que és una forma de seguir a Jesucrist;²⁰ 2) la investigació que, a més de ser fruit de la curiositat humana, vol o pretén endinsar-se en el misteri de Déu,²¹ la qual cosa indica supèrbia científica o voluntat de presumir d'enginy elevat (*presumptione subtilitatis aut elatione ingenii*);²² 3) la investigació que es planteja la possibilitat de predicir els temps dels esdeveniments finals i l'actuació de l'Anticrist en base a conjectures humanes, tant si provenen *per naturales rationes*, com *per astronomicas speculationes*, o *per quascumque alias philosophorum considerationes aut magorum vel divinorum figmenta*.²³ Arnau acompanya aquesta desqualificació amb la demostració i indicació de la manera correcta, encertada i lícita de fer teologia, de la qual el seu propi tractat n'és un clar exemple. Amb tot, la proposta d'Arnau és, partint de la caritat i la humilitat i amb la guia de l'amor de Déu, estudiar i escrutar el sentit de les Escriptures (*licet scrutari*) per tal de poder esbrinar de manera lícita quan esdevindrà la fi del món (*possible est comprehendere*).

En segon lloc, pel que fa a les implicacions pràctiques d'aquest anuncí apocalíptic tal i com es formula en el *De mysterio cymbalorum*, observem la voluntat d'Arnau d'avertir o avisar l'Església per tal que l'arribada tan pròxima de l'Anticrist no la trobi desprevinguda o, en tot cas, de despertar la consciència de la cristiandat al respecte.²⁴ Aquesta qüestió prova la finalitat que té el tractat d'incidir en una actuació immediata de la cristiandat, és a dir, l'orientació pastoral i política del text. De fet, sembla que, d'alguna manera, rere l'anuncí apocalíptic d'Arnau hi hagi la intenció de provocar una reforma de la vida cristiana, la qual ha d'encaminar-se a seguir una via més espiritual, a saber: «expedit ecclesiae talem notitiam praescrire seu praenuntiare, ut efficaciter

19. «Prohibitum quidem est perscrutari quidquam ex curiositate seu ardore sciendi et maxime quando scrutable vires scruntantis excedit» (PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum*», 63, l. 161-162). Aquesta idea és la clau hermenèutica amb la qual Arnau interpreta l'inici dels *Fets d'apòstols* (cf. *Ibidem*, 72, l. 312-326).

20. «Constat quod scrutinium Scripturarum est eis licitum et maxime si scrutentur ex caritate, non ex curiositate» (*Ibidem*, 69, l. 261-262; cf. l. 264-265).

21. Cf. *Ibidem*, 63, l. 162-181.

22. Cf. *Ibidem*, 63, l. 174.

23. Cf. *Ibidem*, 72, l. 309-312.

24. Per exemple, «Communiter vero expedit toti ecclesie de tempore Antichristi specialiter prehabere notitiam propter duo. Primo, ut premunita, scilicet armis christiane religionis, cauti vitet deceptionis periculum. Secundo, ut levius toleret persecutionis flagellum, nam "previsa solent ledere tela minus"» (*Ibidem*, 84, l. 561-565). I, just abans d'aquest fragment, Arnau fa referència a la necessitat que l'Església avisi de l'arribada de l'Anticrist amb un toc de trompeta (*Ibidem*, 83, l. 554-557).

inducantur christiani ad *contemptum temporalium et desiderium aeternorum*.²⁵ Així, després d'avançar-se a les possibles reaccions dels seus rivals teòrics, Arnau conclou el tractat amb un clam: la necessitat, per part de l'Església, de proclamar de forma vigorosa la proximitat dels temps finals perquè *expedit praescire sive praenuntiare*. Aquesta inclinació reformadora de l'obra acabaria intensificant-se en els següents tractats que Arnau dedicaria al tema escatològic, com l'esmentat *Philosophia catholica et divina*.

3. LA TRADICIÓ TEXTUAL

Arnau de Vilanova va exposar les circumstàncies i vicissituds de la composició del *De mysterio cymbalorum* en la *Protestatio, praesentatio ac supplicatio ad Benedictum XI* ('Protesta, presentació i súplica a Benet XI'),²⁶ que ell mateix va llegir davant del nou papa Benet XI l'any 1304, per tal d'informar-lo de la persecució que estava patint per part dels teòlegs i de proposar-li un pla de reforma de l'Església. De fet, són aquests els objectius que esmenta Arnau en aquest text en exposar l'origen del seu nou tractat:

Et cum sepe recoleret processum celebratum per Romanam Sedem contra presentatum opusculum [*De tempore adventus Antichristi*], temptabatur scribere dissolutiones argumentorum et rationum, quibus dominus Papa conatus fuerat probare scribentis temeritatem super materia prelibata.²⁷

Arnau també va parlar de les qualitats del seu tractat en la *Praesentatio facta Burdegalliae* (1305).²⁸

El cas és que, d'acord amb la narració d'Arnau,²⁹ l'autor va escriure el *De mysterio cymbalorum* tan sols després d'haver sentit una veu interior que, mentre pregava, li deia 'escriu ràpidament'. Tanmateix, segons ell mateix

25. Cf. *Ibidem*, 83, l. 544-545. O, també: «Nam quanto illa tempora prenuntiabant esse viciniora, tanto efficacius consequentur finem religionis catholice doctrine, qui est corda mortalium inducere ad contemptum terrene felicitatis et appetitum celestis, quod est proprium officium sposte Christi ex institutione ipsius sponsi» (*Ibidem*, 70, l. 283-287). En aquest sentit, Mn. Perarnau, en descriure els darrers paràgrafs del tractat, afirma el següent: «Hom en podia deduir que allò que realment interessava Arnau no era pas tant la veritat teòrica de la predicció escatològica com l'ocasió de fer retrunyir la campana grossa, la d'espantar tothom amb un bramul immens, la de llançar un tro esgarriós i que, per tant, el seu objectiu real era el d'obligar tothom a repensar-se i a corregir el camí de la vida» (PERARNAU, «L'*Ars catholicae philosophiae*», 18).

26. Editada a PERARNAU, «L'*Ars catholicae philosophiae*», 201-214.

27. PERARNAU, «L'*Ars catholicae philosophiae*», 205, l. 313-317.

28. [*Praesentatio facta Burdegalliae coram domino summo pontifice Clemente VI*], ms. Vat. lat. 3824, ff. 254d-261d.

29. Cf. Jaume MENSA I VALLS, «Somnis i visions en l'obra espiritual d'Arnau de Vilanova», *Mot so razo*, 16 (2017), 61-69.

explica, no tenia clar si seguir o no aquella veu que l'exhortava a escriure després de tot el que havia passat amb la publicació del *De tempore adventus Antichristi*. Com que no sabia què fer, Arnau va demanar a Jesucrist que li digués, a través de la Bíblia, si aquella veu que havia sentit era seva o no. Aleshores, en obrir el llibre sagrat va veure, de manera immediata i amb unes lletres més grosses que les altres, la frase de Lluc 16,6: «Seu ara mateix i escriu cinquanta». Va repetir l'acció una segona vegada, i la frase seguia apareixent amb caràcters especials, la qual cosa el va portar a prendre la decisió d'escriure, encara que ho va fer amb la determinació de no compartir el text amb ningú. Ara bé, Arnau explica que el referendari, en veure un dia el tractat *De mysterio cymbalorum*, li va dir que allò que havia escrit eren paraules celestials i que n'havien de fer dues copies (una per a ell i l'altra per al papa); però, a més, en reflexionar sobre el sentit de la paraula 'cinquanta' que havia llegit a la Bíblia, Arnau va deduir que el seu tractat s'havia de multiplicar, i així ho va fer.

Els manuscrits coneguts que transmeten el tractat *De mysterio cymbalorum* són els següents:

B = MS Bernkastel-Kues, St. Nikolaus-Hospital Bernkastel, Cod. Cus. 42, ff. 238ra-249rb

Manuscrit factici de paper de 289 folis. Segle xv.

Inc.: *Jncipit de tractatus mysterio cymbalorum ecclesie ad priorem et monachos Scale dej. [Q]ui interrogant, interrogant in abela et sic proficient.*

Expl.: *Explicit tractatus de misterio cymbalorum ecclesie. Deo gracias. Laudate deum in cimbalis benesonantibus, laudate eum in cimbalis iubilacionis, omnis spiritus laudet dominum ihesum christum*

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Introductio in librum De semine scripturarum*, ff. 194ra-201rb; *Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*, ff. 201ra-210rb; *Alphabetum catholicorum sive de elementis catholicae fidei*, ff. 210rb-217vb; *Tractatus de prudentia catholicorum scolarium*, ff. 218ra-219v; *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, ff. 219va-238r; *Fratribus ordinis praedicatorum qui sunt Parisius*, ff. 249vb-251rb; *Fratribus praedicatoribus Montispesulanii*, ff. 251rb-251vb; *Fratribus minoribus Parisius*, ff. 251vb-252ra; *Fratribus minoribus Montispesulanii*, f. 252ra.

Referències:

– Jakob MARX, *Verzeichnis der Handschriften-Sammlung des Hospitals zu Cues bei Bernkastel a./Mosel*, Trèveris, Schaar und Dathe, 1905;

– Josep PERARNAU I ESPELT, «Tractats espirituals d'Arnau de Vilanova en la Biblioteca del Cardenal Nicolau de Cusa (1401-1464)», *Revista Catalana de Teologia*, 6 (1981), 77-88;

C = MS Cambridge (GB), Cambridge University Library, Mm. I. 16, ff. 33rb-46ra

Còdex de pergamí de 48 folis. Segle xiv.

Inc.: Qui interrogant interrogant in Abela et sic proficient, II Reg., XXº.

Expl.: Explicit Prophecias. Quis scripsit, habeat bonos dies.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, ff. 7vb-20vb.

Referències:

– Josep PERARNAU I ESPELT, «Noves dades sobre manuscrits ‘espirituals’ d’Arnau de Vilanova», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 27 (2008), 351-424;

– Josep PERARNAU I ESPELT, «Tractats espirituals d’Arnau de Vilanova en manuscrits de la University Library de Cambridge», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 25 (2006), 444-451.

G = MS Göttweig, Stiftsbibliothek, 135 (142), ff. 264ra-274vb

Còdex de 283 folis. Segle XIV.

Inc.: Qui interrogant interrogant in Abela et sic proficient. II et XX.

Expl.: Explicit vita Antichristi composita per magistrum Arnoldum de Villa Nova.

Referències:

– *Manuscripta.at*, Mittelalterliche Handschriften in österreichischen Bibliotheken, https://manuscripta.at/hs_detail.php?ID=36854 [10.08.2021].

O₁ = MS Oxford, Bodleian Library, Canon. Misc. 370, ff. 217v-237v

Manuscrit de paper de 259 folis, copiat a França el segle XV.

Inc.: Incipit tractatus de misterio cymbalorum ecclesie, ad priorem et monachos Scale Dei. Qui interrogant, interrogant in Abella, et sic proficient.

Expl.: scilicet Romane sedis cacumine facit misterium cymbalorum ecclesie breviter enodaturis ad ceteros deviari.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Introductio in librum De semine scripturarum*, ff. 1r-16v; *Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*, ff. 17r-35v; *Alphabetum catholicorum sive de elementis catholicae fidei*, ff. 35v-52r; *Tractatus de prudentia catholicorum scolarium*, ff. 52v-60r; *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, ff. 60v-91r; *Philosophia catholica et divina*, ff. 91r-118v; *Apologia de versuīis atque perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, ff. 118v-148r; *Eulogium de notitia verorum et pseudoapostolorum*, ff. 148v-154v; *Confessio Ilerdensis de spurciis pseudoreligiosorum*, ff. 155r-160v; *Gladius iugulans thomatistas*, ff. 160v-173r / 176r-177r; *Carpinatio poetriae theologi deviantis*, ff. 173r-176r / 177r-184r; *Allocutio christini de hiis quae conveniunt homini secundum propriam dignitatem creaturae rationalis*, ff. 184r-193r; *Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca, praedicatorem*, ff. 193r-212v; *De esu carnium*, ff. 212v-217r; *Philosophia catholica et divina (epilogus)*, ff. 238r-239r.

Referències:

– Jaume MENSA I VALLS, «Arnau de Vilanova adversario de Tomás de Aquino: la polémica sobre la conveniencia de conocer los tiempos finales», *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age*, 81 (2014), 99-138;

– *Mirabile*, [https://www.mirabileweb.it/manuscript/oxford-bodleian-library-canonical-misc-370-\(s-c-19846\)-manuscript/94366](https://www.mirabileweb.it/manuscript/oxford-bodleian-library-canonical-misc-370-(s-c-19846)-manuscript/94366) [10.08.2021].

O₂ = MS Oxford, Bodleian Library, Misc. Lat. C 75, f. 131v (fragment)

Còdex miscel·lani de 205 folis.

Inc.: Audite omnes populi.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Apologia de versutiis atque perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, ff. 122r-124r; *Epistola nuncupatoria tractatus Philosophia catholica et divina ad Bonifacium VIII*, f. 125r-125v; *Epistola nuncupatoria tractatus Philosophia catholica et divina ad Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales*, ff. 125v-126r; *Epistola nuncupatoria tractatus Philosophia catholica et divina ad Iacobum II*, ff. 126r-126v; *Confessio Ilerdensis de spurciis pseudoreligiorum*, ff. 126v-129v.

Referències:

– Jaume MENSA I VALLS, «Observacions crítiques sobre la *Confessio Ilerdensis* d'Arnau de Vilanova», *Revista Catalana de Teologia*, 38/2b (2013), 1161-1193;

– *Medieval Manuscripts in Oxford Libraries*, https://medieval.bodleian.ox.ac.uk/catalog/manuscript_6596 [10.08.2021].

P = MS París, Bibliothèque nationale de France, Lat. 15033, ff. 200-240v

Còdex de pergamí factici que data dels segles XII i XIV.

Expl.: Explicit liber magistri Arnaldi de Uilla noua de cymbalis ecclesie.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Appellatio ad apostolicam sedem contra cancellarium et collegium theologorum Parisiensium*, ff. 224/241r-225-242.

Referències:

– Josep PERARNAU I ESPELT, «Sobre la primera crisi entorn el *De adventu Antichristi* d'Arnau de Vilanova (París 1299-1300)», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 20 (2001), 349-402.

Reproducció digital:

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b9066774j/f1.item> [01.09.2021].

R₁ = MS Roma, Archivio Generale dell'Ordine Carmelitano, Codice III, Varia I, ff. 13ra-20vb

Manuscrit de paper de 340 folis que fou copiat a Roma l'any 1480.

Inc.: Tractatus eiusdem de misterio cimbalorum. [Q]ui interrogant interrogant in tabela.

Expl.: Laudate eum in cimbalis Jubillationis. omnis spiritus laudet ihesum christum. Amen. Deo. gratias. finis. Finis.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, ff. 1ra-12vb; *Apologia de versutiis atque perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, ff. 20vb-32rb; *Eulogium de notitia verorum et pseudoapostolorum*, ff. 32rb-34vb; *Philosophia catholica et divina*, ff. 34vb-46va; *Tractatus quidam in quo respondeatur objectionibus quae fiebant contra tractatum Arnaldi De*

adventu Antichristi (autoria dubtosa), ff. 46va-70ra; *Expositio super XXIV capitulum Matthaei* (autoria dubtosa), ff. 70ra-90rb.

Referències:

- Miquel BATLLORI i MUNNÉ, «Dos nous escrits espirituals d'Arnau de Vilanova: el ms. joaquimític A. O. III. 556 de l'Arxiu Carmelità de Roma», *Analecta Sacra Tarragonensis*, 28 (1955), 45-70;
- Kurt-Viktor SELGE, «Un codice quattrocentesco dell'Archivio Generale dei Carmelitani, contenente opere di Arnaldo da Villanova, Gioacchino da Fiore e Guglielmo da Parigi», *Carmelus*, 36 (1989), 166-167;
- Kurt-Viktor SELGE, «Ancora a proposito del codice III, Varia I dell'Archivio Generale dei Carmelitani», *Carmelus*, 37 (1990), 170-172;
- Gian Luca POTESTÀ, «Dall'annuncio dell'anticristo all'attesa del pastore angelico. Gli scritti di Arnaldo di Villanova nel codice dell'Archivio Generale dei Carmelitani», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 13 [= Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova, 1] (1994), 287-344;
- Josep PERARNAU i ESPELT, «Noves dades sobre manuscrits 'espirituals' d'Arnau de Vilanova», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 27 (2008), 351-424.

R₂ = MS Roma, Biblioteca dell'Accademia nazionale dei Lincei e Corsiniana, Cors. 1256 (40 E 3), ff. 1r-28r.

Còdex de pergamí de 49 folis. Segle XIV.

Inc.: Incipit tractatus de misterio cimbalorum eclesie ad priorem et monachos scale dei. Qui interrogant interrogant in abela et sic proficient.

Expl.: facit misterium cimbalorum eclesie breuiter enodatum ad ceteros deriuari.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Fratribus ordinis praedicatorum qui sunt Parisius*, ff. 29r-33r; *Abbati et conventui Sancti Victoris Parisius*, ff. 33r-35v; *Dominis Auxitano et Burdegalensi*, ff. 35v-39v; *Fratribus minoribus Parisius*, ff. 39v-40r; *Fratribus minoribus Montispesulani*, ff. 40r-42r; *Fratribus Vallis Magnae*, ff. 42r-42v; *Fratribus praedicatoribus Montispesulani*, ff. 42v-43v; *Angelo Ebredunensis eccliae*, ff. 43v-44v; *Angelo Altissiodorensis eccliae*, ff. 44v-45r; *Inclito domino regi Francorum*, ff. 45r-46v; *Inclito domino regi Aragonum*, f. 46v; *Angelo eccliae Valentiae*, ff. 46v-47r.

Referències:

- Josep PERARNAU i ESPELT, «L'exemplar del *De mysterio cimbalorum* d'Arnau de Vilanova ofert a Bonifaci VIII», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 6 (1987), 299-303;
- Maria Alessandra BILOTTA, «Scheda n. 86», dins *Il Trionfo sul Tempo. Manoscritti illustrati dell'Accademia Nazionale dei Lincei. Catalogo della mostra (Roma, Palazzo Fontana di Trevi, 26 novembre 2002 – 26 gennaio 2003)*, Modena 2002, 201-203;
- Arnaldo di Villanova e Avignone: decorazione e localizzazione del codice 40.E.3 della Biblioteca dell'Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana, dins HAMESSE,

J. (ed.), «La vie culturelle, intellectuelle et scientifique à la Cour des Papes d'Avignon», Turnhout, Brepols 2006, 49-64;

—Manus, https://manus.iccu.sbn.it//opac_SchedaScheda.php?ID=150820 [10.08.2021].

Edicions: Josep PERARNAU i ESPELT, «El text primitiu del *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* d'Arnau de Vilanova. En apèndix el seu *Tractatus de tempore adventus Antichristi*», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 7-8 (1988-1989), 7-169.

V₁ = MS Vaticà, Borgh. 205, ff. 48va-63ra

Còdex de pergamí de 118 folis. Segle XIV.

Inc.: Incipit tractatus de misterio cimbalorum ecclesie ad priorem et monachos Scole (!) Dei. Qui interrogant interrogent in Abela.

Expl.: ad ceteros derivari.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Alphabetum catholicorum sive de elementis catholicae fidei*, ff. 9rb-20rb; *Tractatus de prudentia catholicorum scolarium*, ff. 20va-25vb; *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, ff. 26ra-48rb; *Fratribus ordinis praedicatorum qui sunt Parisius*, ff. 63ra-65ra; *Fratribus praedicatoribus Montispesulanis*, ff. 65ra-65vc; *Fratribus minoribus Parisius*, ff. 65vb-66ra; *Fratribus minoribus Montispesulanis*, ff. 66ra-67ra; *Abbati et conventui Sancti Victoris Parisius*, ff. 67ra-68ra; *Fratribus Vallis Magnae*, ff. 68rb-68va; *Angelo ecclesiae Valentinae*, ff. 68va-68vb; *Angelo Ebredunensis ecclesiae*, ff. 68vb-69rb; *Angelo Altissiodorensis ecclesiae*, ff. 69rb-69vb; *Inclito domino regi Aragonum*, ff. 69vb-70ra; *Dominis Auxitano et Burdegalensi*, ff. 70ra-72rb; *Epistola ad Bartholomeam Montaneri*, ff. 72rb-73rb; *Inclito domino regi Francorum*, ff. 73rb-74rb; *Philosophia catholica et divina*, ff. 75ra-76vb; *Apologia de versutiis atque perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, ff. 97ra-116ra.

Referències:

— Josep PERARNAU i ESPELT, «Noves dades sobre manuscrits ‘espirituals’ d'Arnau de Vilanova», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 27 (2008), 351-424;

— Anneliese MAIER, «Handschriftliches zu Arnaldus de Villanova und Petrus Ioannis Olivi», *Analecta Sacra Tarragonensis*, 21 (1948), 53-74;

— *Codices Burgesiani Bibliothecae Vaticanae* (Studi e Testi 170), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 1952, 261-263.

Reproducció digital: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Borgh.205 [01.09.2021].

V₂ = MS Vaticà, Vat. lat. 3824, ff. 78vb-98ra

Còdex de pergamí de 264 folis. Data dels anys 1305-1309.

Inc.: Jncipit tractatus de misterio cimbalorum eclesie. Ad priorem et monachos scale dei. Qvi interrogant, interrogent in abela. Et sic proficient.

Expl.: Explicit tractatus de misterio cimbalorum eclesie. Deo gratias. Laudate dominum in cimbalis bene sonantibus. Laudate eum in cimbalis iubilationis. Omnis spiritus laudet dominum Jhesum Christum Amen.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *Introductio in librum De semine scripturarum*, ff. 1ra-12vb; *Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*, ff. 13ra-28vb; *Alphabetum catholicorum sive de elementis catholicae fidei*, ff. 29ra-43rb; *Tractatus de prudentia catholicorum scolarium*, ff. 43va-50rb; *Tractatus de tempore adventus Antichristi*, ff. 50va-78va; *Tractatus epistolarum christini*, ff. 98rb-110va; *Philosophia catholica et divina*, ff. 110vb-135va; *Apologia de versutiis atque perversitatibus pseudotheologorum et religiosorum*, ff. 135vb-160ra; *Eulogium de notitia verorum et pseudoapostolorum*, ff. 160rb-166rb; *Denuntiatio Gerundensis*, ff. 166va-170vb; *Altera denuntiatio Gerundensis*, ff. 170vb-172va; *Tertia denuntiatio Gerundensis*, ff. 172va-174vb; *Confessio Ilerdensis de spurciis pseudoreligiosorum*, ff. 175ra-180ra; *Denuntiatio prima facta Massiliae*, ff. 180rb-181rb; *Gladius iugulans thomatistas*, ff. 181va-192rb; *Denuntiatio secunda facta Massiliae*, ff. 192rb-193rb; *Carpinatio poetiae theologi deviantis*, ff. 193va-202ra; *Denuntiatio tertia facta Massiliae*, ff. 202rb-204r; *Protestatio, praesentatio ac supplicatio Benedicto XI*, ff. 204va-214va; *Protestatio facta Perusii coram domino camerario summi pontificis*, ff. 214vb-217va; *Allocutio christini de hiis quae convenient homini secundum propriam dignitatem creaturae rationalis*, ff. 217va-226ra; *De esu carnium*, ff. 226rb-230rb; *Epistola nuncupatoria tractatus Philosophia catholica et divina ad Bonifacium VIII*, ff. 230va-231vb; *Epistola nuncupatoria tractatus Philosophia catholica et divina ad Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales*, ff. 231vb-232vb; *Epistola ad Bremundum, dominum Montisferrarii*, ff. 232vb-233va; *Epistola ad Bartholomeam Montaneri*, ff. 233vb-234vb; *Dancia Jacobi II cum commento Arnaldi de Villanova*, ff. 235ra-237rb; *Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca, predicatorem*, ff. 237va-254va; *Praesentatio facta Burdegalliae coram domino summo pontifice Clemente V*, ff. 254vb-261vb; *Epistola ad gerentes zonam pelliceam*, ff. 262ra-263vb.

Referències:

- Josep PERARNAU I ESPELT, «*L'Allocutio christini...* d'Arnau de Vilanova: edició i estudi del text», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 11 (1992), 7-135.

V₃ = MS Viena, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 545, ff. 107a-111b
[Avui Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 405]

Còdex de pergamí de 127 folis. Segle XIV.

Referències:

- *Manuscripta Mediaevalia*, Academia Caesarea Vindobonensis, Viena, Gerold, 1864-189, http://bilder.manuscripta-mediaevalia.de/hs//katalogseiten/HSK0751a_b0092.jpg.htm, [10.08.2021];
- *Mirabile*, <http://www.mirabileweb.it/manuscript/budapest-orszagos-széchenyi-könyvtár-lat-405-manuscript/39146> [10.08.2021];
- Csaba CSAPODI i Klára Csapodiné GÁRDONYI, *Bibliotheca Hungarica: kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*, vol. I, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár 1988, 264. En línia <https://core.ac.uk/download/pdf/35133805.pdf> [01.09.2021].

Z = MS Zagreb, Biblioteca Metropolitana, MR lat. 154, ff. 73r-81v

Còdex de pergamí de 83 folis. Data de la primera meitat del segle XIV.

Altres obres d'Arnau de Vilanova que conté: *De reprobacione nigromantice fictionis*, ff. 81va-83vb.

Referències:

- ARNAU DE VILANOVA, *Epistola de reprobacione nigromantice fictionis (De improbatione maleficiorum)*, ed. a cura de Sebastià GIRALT (Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia, VII.1), Barcelona, Universitat de Barcelona-Fundació Noguera 2005;
- Mirko Drazen GRMEK, «Rasprava Arnalda iz Villanova o crnoj magiji», *Starine, Jugoslavenska Academija Znanosti i Umjetnosti*, 48 (1958), 217-229.

La primera redacció de l'obra, probablement escrita l'estiu de l'any 1301 a la capella de Sant Nicolau del castell de la Sgurgola (prop d'Anagni) —tal com Arnau explica a la *Protestatio* al papa Benet XI—, es conserva a Roma, a la Biblioteca dell'Accademia nazionale dei Lincei e Corsiniana (*R₂*).³⁰ A l'espera de l'edició definitiva del text, aquesta primera versió fou transcrita per Mn. Perarnau.³¹ Es tracta d'una versió primitiva de l'obra, anterior al que podríem considerar el text definitiu, a la qual es van afegir fragments en copies posteriors. Així, el text transcrit per Perarnau està corregida pel testimoni de les còpies *V₁* i *V₂*, que presenten una redacció més acurada que *R₂*, de les quals en parlarem a continuació.

Aquest primer exemplar (*R₂*) sembla ser que fou ofert pel mateix Arnau de Vilanova al papa Bonifaci VIII, l'any 1301. També sabem que una altra de les copies del tractat fou destinada als monjos de la cartoixa d'Scala Dei. I és que, de fet, almenys de manera apparent i potser anecdòtica, el tractat neix com una resposta a una consulta que el prior i els monjos de la cartoixa d'Scala Dei havien adreçat a Arnau sobre l'expectativa de l'arribada de l'Anticrist. Així, l'obra està dedicada a la cartoixa. Però, a més d'aquestes dues, Arnau va encarregar dotze copies més del *De mysterio cimbalorum*. I, és més, gràcies a les

30. Cf. Josep PERARNAU I ESPELT, «L'exemplar del *De mysterio cimbalorum* d'Arnau de Vilanova ofert a Bonifaci VIII», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 6 (1987), 299-303. Tanmateix, altres estudis consideren que el còdex conservat a Roma hauria sigut compost a Avinyó: cf. Maria Alessandra BILOTTA (2006) «Arnaldo di Villanova e Avignone: decorazione e localizzazione del codice 40.E.3 della Biblioteca dell'Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana», dins *La vie culturelle, intellectuelle et scientifique à la Cour des Papes d'Avignon* (Textes et études du Moyen Âge, 28), Turnhout, Brepols 2006, 49-64; Maria Alessandra BILOTTA, «Produzione libraria di frontiera nella Francia Meridionale. Il *De mysterio cimbalorum ecclesiae* di Arnaldo di Villanova (40. E. 3), conservato nella Biblioteca dell'Accademia dei Lincei e Corsiniana di Roma», dins *Frontiers in the middle ages: Proceedings of the Third European Congress of Medieval Studies (Jyväskylä, 10 - 14 June 2003)*, Louvain-la-Neuve 2006, 417-440. Cf. Barbara SCAVIZZI, «Abbiamo un autografo di Arnau de Vilanova?», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 30 (2011), 422, n. 26.

31. PERARNAU, «El text primitiu del *De mysterio cimbalorum*».

diverses cartes amb què Arnau va acompañar aquestes trameses³² —titulades *Tractatus epistolarium christini*—, sabem que la destinació d'aquestes còpies van ser diverses personalitats i comunitats religioses de prestigi, a saber: els dominics de París i de Montpellier, els frares menors de París i de Montpellier, l'abat i el convent de Sant Víctor de París, l'abadia cistercenca de Valmagne (a Vilamanda, França), els senyors d'Auch i de Bordeus, els bisbes de les esglésies de València, d'Embrun i d'Auxerre i, també, els reis de França i d'Aragó, Felip el Bell i Jaume II. Amb tot, cal observar que el fet que el mateix Arnau encarregués diverses còpies del tractat indica que el considerava una exposició ja madura i fidel del seu pensament, tal com hem apuntat.

Dels dotze manuscrits que s'han conservat i que coneixem de l'obra, i amb la informació biobibliogràfica disponible, sabem que *V*₂ presenta la versió definitiva del text, car es tracta del manuscrit que Arnau de Vilanova va presentar al papa Climent V, de qui va ser metge, per tal que el defensés dels atacs dels teòlegs parisenques. Es tracta d'un recull o aplec d'obres espirituals arnaldianes realitzat en vida d'Arnau, és a dir, que ell mateix hauria preparat amb l'objectiu d'ofrir la versió definitiva i oficial de les seves doctrines en matèria teològica i filosòfica. Així, el còdex recull totes les obres llatines d'Arnau anteriors al 1305 ordenades cronològicament, incloses evidentment les que constitueixen la discussió i polèmica escatològica d'Arnau amb els teòlegs de París, així com les dotze cartes que accompanyen el tractat que ens ocupa.

Mn. Perarnau també sembla identificar la còpia que Arnau hauria enviat a l'abat i monjos del convent de Sant Víctor de París: el manuscrit lat. 15033 conservat a la capital francesa (*P*).³³

El tractat de *De mysterio cymbalorum* d'Arnau de Vilanova no ha estat mai publicat en una edició crítica. Tan sols disposem de l'esmentada transcripció del text preliminar (a partir de *R*₂), que és de gran rellevància per encarar-la, i d'alguns fragments transcrits en una obra de Finke.³⁴ En la mesura que consisteix la seva versió definitiva, l'edició completa i crítica del *De mysterio cymbalorum* haurà de partir i basar-se en el testimoni *V*₂, el text del qual caldrà comparar en primer lloc amb la versió primitiva de *R*₂. Aquesta operació, juntament amb la col·lació de les variants de la resta de manuscrits, permetrà identificar

32. Cf. Barbara SCAVIZZI, «Il *Tractatus epistolarum christini* di Arnaldo di Villanova: tradizione manoscritta, destinatari e temi-chiave», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 29 (2010), 883-932; Joaquim CARRERAS I ARTAU, *L'Epistolari d'Arnau de Vilanova*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1950.

33. Cf. Josep PERARNAU I ESPELT, «Sobre la primera crisi entorn el *De adventu Antichristi* d'Arnau de Vilanova (París 1299-1300)», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 20 (2001), 373-374, on en nota a peu de pàgina afirma que «el text de Sant Víctor de París [P] és anterior als del Vat. Borgh. 205 [V₁], i del Vat. lat 3824 [V₂]». Per ampliar la informació relativa a les còpies manuscrites que es conserven del text —sobretot pel que fa a *V*₁—, cf. SCAVIZZI, «Abbiamo un autografo di Arnau de Vilanova?», 413-438.

34. Heinrich FINKE, «Bonifaz VIII und Arnald von Villanova», dins *Aus den Tagen Bonifaz VIII: Funde und Forschungen*, Münster, Aschendorff 1902, 191-226.

els passatges que, seguint l'estudi preliminar de Mn. Perarnau, foren afegits després de la primera composició del text i obtenir més informació del seu procés de redacció i composició. En altres paraules, permetrà descobrir en quin sentit i criteri Arnau va configurar i perfeccionar la formulació de la seva tesi escatològica en resposta i confrontació amb els atacs rebuts prèviament a partir de la publicació del *De tempore adventus Antichristi*. D'aquesta manera, es podrà establir un estudi compartiu tan textual com doctrinal dels textos que formen part de l'anomenat primer cicle d'obres de temàtica escatològica publicades per Arnau de Vilanova entre els anys 1299 i 1305.³⁵ La preparació de l'edició crítica del *De mysterio cymbalorum*, amb la reconstrucció de la seva tradició textual, també serà l'ocasió per, entre d'altres, comparar les versions del definitiu V_2 amb la del problemàtic V_1 , car els experts s'han replantejat l'atribució de la configuració d'aquest còdex a Arnau.³⁶ Així, projectem, a partir de les dades aquí recollides, l'edició crítica del *De mysterio cymbalorum* com una oportunitat tant per conèixer el procés d'exposició i perfeccionament d'una de les tesis espirituals més importants d'Arnau de Vilanova com per estudiar i analitzar les relacions que mantenen alguns dels manuscrits més rellevants de la seva obra teològica —com són els esmentats V_1 , V_2 i R_2 .

35. Cf. n. 7 supra.

36. Cf. Jaume MENSA I VALLS, «Les obres espirituals d'Arnau de Vilanova i la “Revelació de sent Ciril” (*Oraculum angelicum Cyrilli*)», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 28 (2009), 211-263, esp. 220-221, n. 37.